

KONAČNI STATUS KOSOVA: OTVORENO PITANJE

Enver HASANI

Miloševićeva agresivna politika i nesposobnost kosovskih Albanaca da mobilišu snage protiv Srba presudno su uticale na promenu evroatlantske politike prema Srbiji. Sa slabom Albanijom, Albanci sa Kosova nisu imali šanse za uspešno suprotstavljanje Srbima i njihovoj vojnoj sili

P OSLE RASPADA

bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nastalo je pet suverenih i nezavisnih država. Zahtev Kosova za nezavisnom državom nije bio uspešan zbog nesposobnosti kosovskih Albanaca da mobilišu sve snage i suprotstave se srpskim snagama stacioniranim na Kosovu, čak i uz pomoć glavnih aktera međunarodne zajednice.

Dva činioca bila su odlučujuća za taj neuspeh kosovskih Albanaca i oba se odnose na mobilizaciju snaga, kao i na pridobijanje međunarodnih simpatija za takve napore, barem do 1998, kada je otvoreno počeo srpsko-albanski sukob oko Kosova. Prvi činilac bila je nepovoljna evroatlantska politika uspostavljena po završetku hladnog rata: Evropa nije mogla da gleda kako pred njenim očima nastaju nove države zasnovane na principima suprotnim od onih koje je sama promovisala, odnosno suprotnim ujedinjenoj Evropi, utemeljenoj na univerzalnim vrednostima ljudskih prava i demokratije, vladavine prava, multikulturalnosti i multietničkih država, to jest, na ideji Evrope bez granica, koja će biti slobodna za sve. Taj evropski pristup rezultirao je nedostatkom političke inicijative i aktivizma i nesposobnošću da se delotvorno iskoristi vakuum u vlasti kao i moralni vakuum nakon pada komunizma. Ta vrsta geostrateške tranzicije traje predugo. Nju su vrlo vešto iskoristili Milošević i njegovi pomagači, što je rezultiralo znatnim i brzim vojnim i političkim napretkom na uštrb druge strane.

Iako su Srbi pokazali da nisu u stanju da na duge staze vladaju Hrvatima i Bošnjacima, početni uspeh na Kosovu trajao je mnogo duže nego u Bosni. Razlog za takvo stanje stvari je činjenica da Evropa, i Zapad uopšte, nije bio previše voljan da prihvati, ohrabri i podrži napore za nezavisnost drugih entiteta koji nisu imali status samostalnih republika u okviru bivše jugoslovenske federacije. To stanovište proisteklo je iz pretnji koje su se nametale u slučaju eventualnog prihvatanja, ohrabrivanja i podrške naporima za nezavisnost polusuverenih entiteta koji nisu imali jednak status kao i federalne republike. U ovom vrtlogu, nedostaje element američkog angažovanja, što

se objašnjava činjenicom da je Evropa verovala da je došao njen čas, po rečima tadašnjeg italijanskog ministra spoljnih poslova Đanija de Mikelisa. Bilo kakva podrška načinu borbe kosovskih Albanaca koji su dotad primenjivali, osim onom mirnom, bila je potpuno nemoguća sve do Dejtona. Ono što je bilo odlučujuće za promenu evroatlantske politike prema tadašnjoj Srbiji bila je Miloševićeva agresivna politika koja se sve više širila. To nas dovodi do drugog činioca, odnosno nesposobnosti kosovskih Albanaca da mobilišu snage protiv Srba. Sa slabom Albanijom, Kosovski Albanci nisu imali nikakve šanse za uspešno suprotstavljanje Srbima i njihovoj vojnoj sili koja se uglavnom sastojala od sredstava bivše Jugoslavije i bila osmišljena da opslužuje više od dvadeset miliona građana. Policija i poluvojne jedinice lokalne kosovske policije i takozvane teritorijalne odbrane bile su raspuštene i neutralizovane mnogo pre početka rata na teritoriji Jugoslavije. To je period koji kosovski Albanci nazivaju periodom ukidanja autonomije koju je Kosovo uživalo pod Titom, sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka, sve do 1986, kada je na vlast došao Milošević. On je zapravo ukinuo autonomiju Kosova 1989. i to je označilo početak tragične smrti poslednje države Južnih Slovena (izuzev Bugara).

Dok su se ostali vojno suprotstavili Miloševićevom režimu, kosovski Albanci su izabrali mirne akcije. Retki su to mogli da predvide. Taj put bio je uspešan sve do 1998, kada je počeo otvoren srpsko-albanski sukob. Srbija je tada bila prilično oslabljena i iscrpljena stalnim naporima za osvajanje ostatka Jugoslavije (centralnog i severnog dela). Srpsko-albanski rat okončan je 10. juna 1999, posle dramatičnog prekida odnosa Miloševićevog režima sa međunarodnom zajednicom, na prvom mestu sa super silama (pre svega, Sjedinjenim Državama i Engleskom). To se očitovalo u odbijanju tog režima da februara–marta 1999. potpiše mirovni sporazum u Rambujeu koji je imao za cilj da zaustavi rat i sve tragičnije posledice za narod na Kosovu. Taj Miloševićev beskompromisni stav doveo je do NATO intervencije od 78 dana protiv njegovih snaga na terenu, kako na Kosovu, tako i izvan njega, i do njihove predaje juna 1999.

Status Kosova bio je i ostao najčešće korišćena reč u javnim raspravama, kako u okviru evroatlantske zajednice, tako i izvan nje. Za kosovske Albance to je otvoreno pitanje i znači punu nezavisnost za Kosovo, dok za Srbe status Kosova znači bezuslovno poštovanje srpskog suvereniteta nad njim, bez obzira na to kakav će biti konačan status zemlje. Što se tiče međunarodne zajednice, ona status Kosova shvata na različite načine, u zavisnosti od toga šta je u pitanju: za Evropu to je pridruživanje Kosova Evropi, njegova »evropeizacija«, u smislu stvaranja stabilnosti i to putem politike »standardi za Kosovo«, dok je za Sjedinjene Države, Englesku i još neke to ozbiljno bezbedonosno pitanje. Te zemlje ne stavljaju na prvo mesto borbu protiv trgovine narkoticima, organizovanog kriminala i prostitucije kao sredstva za postizanje mira i stabilnosti, već bezbednost i zaštitu od terorističkih pretnji (prevashodno onih koje su rezultat akcija sličnih Alkaidinim).

Perspektiva kosovskih Albanaca

Mirovna misija na Kosovu bila je i ostala jedna od najambicioznijih u istoriji mirovnih snaga. Ona uključuje široki spektar učesnika koji će odraziti duh Rezolucije Ujedinjenih Nacija 1244, dokumenta koji ima za cilj kompromisno rešenje, kako bi se zadovoljile potrebe i zahtevi ključnih igrača u Savetu bezbednosti Ujedinjenih Nacija. U skladu s tim, u rukama UNMIK-a, koncentrisane su sve tri funkcije vlasti, zakonodavna, izvršna i sudska, koje sprovodi specijalni izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija. Ovakav stav Ujedinjenih Nacija izazvao je nezadovoljstvo među lokalnim stanovništvom budući da se time obistinjuje pro ročanstvo koje je davno zapisao Monteskeje u svom delu *O duhu zakona* (*«De l'esprit de la loi»*), a koje kaže da društvo propada ako se sve tri funkcije vlasti nalaze u rukama jednog čoveka.

Današnji položaj Kosova može se nazvati *de facto* protektoratom Ujedinjenih nacija, ali ono *de jure* ostaje deo SRJ (danas Državne zajednice Srbija i Crna Gora). Takav status rađa nezadovoljstvo kod većine stanovništva Kosova, koji UNMIK vide kao agenciju Republike Srbije, ustanovljenu da čuva njen suverenitet i interese na Kosovu. Osim toga, i kao dokaz za to, veliko prisustvo zemalja Trećeg sveta u redovima UNMIK-ovih službenika i onih raspoređenih širom Kosova, koji se doživljavaju kao titoisti i srpski orientisani, bilo je i ostaje važan faktor koji plaši domaće stanovništvo kada je u pitanju sudbina Kosova i uloga UNMIK-a.

Premda je na početku uloga i mandat UNMIK-a trebalo da traje do trenutka prelaska političkih organizacija na Kosovu na »substancijalnu samoupravu«, tako nešto se nije dogodilo. To se videlo u događajima iz marta 2004, kada su sve lokalne i međunarodne strukture podbacile, osim onih vojnih (KFOR). Koncept građenja mira, što najpre i pre svega podrazumeva stvaranje održivih lokalnih struktura samouprave, bio je da se stvori veza između pomoći, razvoja i bezbednosti/mira. To očigledno nije uspeo. I to bi trebalo da se menja. Umesto takvih struktura, videli smo strukture dominacije, a ne partnerstva, i postepenog stvaranja kulturne zavisnosti, što je delovalo kao bumerang. Na međunarodne snage se sada gleda kao na strance i arogantne ljude, kolonizatore, bez ikakvog razumevanja za lokalno stanovništvo i stvarnost na terenu. Vakuum u vlasti i moralni vakuum nastao posle neuspeha lokalnih paralelnih struktura ispunjen je, zahvaljujući neuspehu UNMIK-a, skrivenim strukturama koje rade tajno i ugrožavaju sve naopore za ostvarivanje vladavine prava i demokratije. Kosovski Albanci vide trenutno stanje kao kaos koji je napravila međunarodna zajednica, očigledno nesposobna da vlada nad dva miliona stanovnika i na teritoriji manjoj od jedanaest kvadratnih kilometara, ne obazirući se na njihovu dugotrajnu i ponosnu istoriju samoorganizovanja što se videlo tokom mnogobrojnih godina borbe protiv Miloševićevog režima. To je razlog zbog kojeg većina Albanaca vidi nezavisnost kao jedino rešenje, jer, kako kažu, povratak u Srbiju nije ozbiljna opcija, nije uopšte izvodljiva, kao što je slučaj i sa daljim ostankom pod vlašću UNMIK-a. Dakle, jedina moguća opcija je – nezavisnost.

Srpsko nasleđe

Srpsko viđenje kosovskog pitanja ostaje uglavnom isto kao što je bilo za vreme Miloševićeve vladavine. U stvari, diskurs je gotovo isti, s malim razlikama kad je opozicija u pitanju: Miloševićeva Socijalistička partija je trenutno radikalnija, premda koristi istu retoriku protiv svojih protivnika. Kosovo ima veliku važnost kao i nekada, odnosno ono i dalje služi kao oruđe u borbi protiv bilo kakve razumne ideje ili projekta. Druga razlika je što srpska opozicija danas ne vidi ulogu međunarodne zajednice kao što ju je video Milošević, već pre kao saveznika srpskih nacionalnih interesa, što znači podršku teritorijalnom integritetu i suverenitetu Srbije nad Kosovom.

Ono što se zove proces demokratizacije u Srbiji, što je preduslov za rešenje kosovskog pitanja na duže staze, još je daleko od svog završetka. Kada je reč o Kosovu, ono što mi vidimo u Srbiji samo su nominalne promene, ništa više od toga. Naravno, nije potrebno naglašavati da sadašnji režim ne može da mobilise snage izvan srpskih granica, čak i kad bi to hteo, na način na koji je to mogao Milošević i njegov režim. Greška je što se o Kosovu razgovara izvan konteksta trendova u srpskom društvu. Bez istovremene demokratizacije srpskog društva ne može se govoriti o stvarnom napretku na Kosovu. Suprotna teza ne može biti tačna jer Kosovo ne može da se demokratizuje i da samostalno napreduje ako u srpskom društvu nema opipljivih pozitivnih trendova kada su Kosovo i njegova budućnost u pitanju. Proces demokratizacije koji je počeo oktobra 2000, nakon pada Miloševića, izgleda da je zaustavljen. Tragično ubistvo srpskog premijera Zorana Đinđića, marta 2003, samo je potvrda toga, iako se u Srbiji nastojalo da se taj tragični događaj i progon političkih protivnika koji je potom usledio predstave kao znak zdrave demokratije. Ipak, Srbija je i dalje okrenuta prema Kosovu i izražava svoja očekivanja prema njemu. Kosovo služi kao neiscrpan izvor agresivnog ponašanja umesto da se svi naponi ulože u demokratizaciju same Srbije i njenu integraciju u Evropu. I zaista, osim ako ne dobije ozbiljnu pomoć iz spoljnog sveta, srpsko društvo nikada neće moći da se demokratizuje i integriše u Evropu: Srbija u Evropi s Kosovom, koje je još uvek u vrhu njenih planova, to je gotovo nemoguće.

Međunarodna zajednica

Na početku se verovalo da rešenje statusa Kosova može da se odloži na duže vreme, jer, kako je rečeno, niko ne bi imao koristi od otvaranja razgovora o tome. Pokazalo se da to ipak nije tačno, zbog činjenice da nisu ostvareni osnovni parametri potrebni za stabilnost, kao što su ekonomija, zaposlenost, kultura, obrazovanje, itd. Od 1999, ostvaren je vrlo mali napredak u tim oblastima. Onda smo imali opciju da razgovaramo o pitanju statusa korak po korak i rešavanjem problema po određenim oblastima. Stoga danas imamo politiku pod nazivom »standardi za Kosovo«, koja ima za cilj

sveukupno restrukturiranje kosovskog društva i njegovo oblikovanje prema zapadnom uzoru.

Međunarodna zajednica trebalo bi da se izjasni o rešavanju statusa Kosova, uključujući tu i pravce i modalitete, kao i njene ciljeve u pogledu tog statusa. To bi trebalo da učini zbog činjenice što je jedan od osnovnih motiva, ako ne i glavni, za nasilje iz marta 2004. strah kosovskih Albanaca za sopstveni položaj, odnosno strah da UNMIK gura Kosovo nazad u Srbiju. Takvo stanje posledica je Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija i postojanja mogućnosti da je sve strane različito tumače: Kosovari, međunarodna zajednica i Srbi.

Rezolucija 1244 zatvara, na osnovu svih analiza njenog teksta, pitanje konačnog statusa Kosova. Ona ne ostavlja prostora za tumačenje po kojem bi status Kosova mogao da se rešava izvan okvira SRJ (današnje Državne zajednice Srbija i Crna Gora). Tek u nekoliko nejasnih odredbi pominje pitanje statusa i političko rešenje Kosova, ali uz stalni zahtev bezuslovnog očuvanja granica nove Državne zajednice Srbija i Crna Gora. To se vidi i iz činjenice da Sporazum o zajednici potpisan između Srbije i Crne Gore govori o Kosovu samo kao delu Srbije, na osnovu Rezolucije 1244. S druge strane, izjave međunarodnih faktora, na prvom mestu UNMIK-a, govore o nerešenom statusu Kosova.

Stav UNMIK-a da je status Kosova i dalje otvoren nameće traženje novih činjenica koje će opravdati takvo ponašanje, tako da diskurs međunarodnih faktora sve više izlazi iz okvira realnosti na terenu i osećanja većine kosovskih Albanaca koji u isto vreme veruju da je to pitanje zaključeno i da su svi napori međunarodne zajednice usmereni na nametanje novog statusa zemlje, koji svakako nije puna nezavisnost i suverenitet. Razlog za takav pristup međunarodne zajednice jeste što su pisci Rezolucije 1244 očigledno hteli da zadovolje sve strane, sve učesnike, ostavljajući međutim uvek prostora da se pitanje statusa tumači kao nerešeno, tako da Kosovarima to ne izgleda kao završena stvar. Koliko će dugo to trajati, ostaje da se vidi sledeće godine, kada se budu vodili razgovori o pitanju statusa.

Zaključak

Kosovari smatraju da je prisustvo UNMIK-a nepoželjno. Mišljenja su da je to agencija koja radi na zaštiti srpskih interesa na Kosovu. Osim toga, Kosovari smatraju da su UNMIK i međunarodne snage nesposobni za vođenje zemlje i da su prevashodno odgovorni za stvaranje vakuuma u vlasti i moralnog vakuuma, kao i rasepa nastalog nakon poraza koji su pretrpele Miloševićeve snage od NATO trupa, juna 1999. To pokazuje da takozvano prenošenje nadležnosti na lokalne institucije nije dovoljano, odnosno, da je problem strukturalni i mnogo dublji od pukog prenošenja vlasti, što znači da bi lokalne vlasti u potpunosti trebalo da budu ovlašćene i da preuzmu odgovornost za svoje poslove. U tom pogledu, proces prenošenja nadležnosti nije dovoljan.

Srpski stav prema Kosovu ostaje gotovo isti, odnosno Srbija i dalje ima očekivanja prema Kosovu što ne daje nade za budućnost srpskog društva. Teško da Srbija može ući u Evropu s Kosovom koje se još nalazi u vrhu njenih planova. Pogrešno je verovati da Kosovo može da prosperira ako Srbija ostane lažna država i lažno društvo. Neophodan je istovremeni napredak demokratije i vladavine prava, kako u Srbiji, tako i na Kosovu. Nema svrhe pritiskati Kosovo da se demokratizuje ako srpski nacionalizam ostane manje-više isti, rigidan i primitivan kao nekada.

Za većinu kosovskih Albanaca, pitanje statusa je gotovo završena stvar. Ako ikada postane otvoreno pitanje za diskusiju, onda bi ga trebalo razmatrati kao pitanje potpune nezavisnosti. To se očigledno vidi iz nedavno vođene izborne kampanje na Kosovu i rezultat je sveprisutnog mišljenja da UNMIK i Rezolucija 1244 predstavljaju srpske interese i suverenitet Srbije na Kosovu. Ovo su dve suprotne i ekstremne strane priče, koje se najbolje očituju na slučaju podeljenog grada Kosovske Mitrovice u severnom Kosovu. Ni potpuna i bezrezervna nezavisnost Kosova, kao ni njegov povratak u Srbiju, nisu realne i verovatne opcije. Postoji uvek treće rešenje. Kakvo god ono bilo, treba imati u vidu činjenicu da se ne može naći čvrsto rešenje ukoliko se kosovski Albanci osećaju izopštenima, kao što je to slučaj danas. Stabilnost zemlje i njenog okruženja zavisi u velikoj meri od toga šta misli većina Albanaca o svom statusu na Balkanu. Međutim, dug je put do konačnog i zadovoljavajućeg rešenja statusa Kosova. Do tada bi diskurs, ako ne trenutna praksa, morao da se promeni, tako da omogući i druga tumačenja Rezolucije 1244, osim onih koje smo imali prilike da vidimo do sada.

Prevela: Elizabet Vasiljević